

DERGİ, GAZETE ve TURİST REHBERLERİNDE TÜRKİYE'DEKİ YER İSİMLERİNİN YAZILIŞI ÜZERİNE

Prof. Dr. Necati DEMİR

Türkçe, yabancı dillerin tesirinde kalmak bakımından pek çok kötü tecrübe yaşamıştır. Bu kötü tecrübelerle karşı feryatlar Köktürk Dönemi'ne kadar inmektedir. Kül Tigin ve Bilge Kağan Abideleri'nde Türklerin yaptığı hatalar arasında sayılan, “*Türk beyleri Türk adını bıraktı, Çinlilerin unvanını aldılar*”¹ ifadesi, kötü bir tecrübenin sonraki bütün nesillere ulaştırılması için taşa kazınmasından başka bir şey değildir. Çünkü Türkler kendi adlarını bırakıp unvanını aldıkları millet karşısında çok kötü bir varlık yokluk mücadelesi vermiştir. Fakat her nedense birkaç yüzyıl sonra aynı hatalar tekrar edilmiştir.

İçine girdiği medeniyet dairesinin dümen suyundan gitmeye başlayan Uygurlar; Çince, Tibetçe, Sanskritçe ve Soğdakçadan önce tercüme yapılarak dil birlikleri almıştır. Bu dil birlikleri daha sonra günlük hayata kadar uzanmış ve pek çok sıkıntılara mal olmuştur.

Türkler, zamanla bu sıkıntıyı da unutmuşlar, Anadolu'ya yerleşme mücadeleleri verdikleri günlerde Farsça ve Arapçayı eğitim ve devlet işlerinde kullanmışlardır. Farsça ve Arapça kullanımı günlük hayata da ileri derecede yansımıştır. Türk toplumunun ve Türkçenin bunaldığı bir zamanda, *Karamanoğlu Mehmet Bey*'in devlet ve millet hayatının her kesiminde Türkçenin kullanılacağı konusundaki meşhur buyruğu ile bu sıkıntı da aşılmıştır.

Türk milleti, *Karamanoğlu Mehmet Bey*'in gösterdiği yolun aydınlık olduğunu hemen fark etmiştir. Bu yüzden Eski Türkiye Türkçesi, Türkçenin en sade ve en temiz kullanıldığı devirlerinden biri durumuna gelmiştir.

XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Arapça ve Farsçanın Türkçe üzerindeki hâkimiyeti yeniden ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyılın başlarında çatlak sesli koroya Batı dilleri de dâhil olmuştur. Bu yüzyılın sonlarına gelindiğinde Türkçe yeniden can çekişmeye başlamıştır. Dildeki kararsızlık, bozulmuş hayat düzeni, niteliği anlaşılabilen düşünceler, karmaşık

---

¹ Kül Tigin Abidesi, D7, Bilge Kağan Abidesi, D7 (Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi yay., İstanbul 1980, s. 21, 34.

sevgiler, bulanık duygular Türkiye Türklüğünü çok ciddi sıkıntılara sokmuştur. Çünkü bu defa Türkiye Türklüğü dil bakımından takip ettiği batı dünyasına karşı varlığını devam ettirmeye çalışmıştır. Türkiye Türklüğü, dil bakımından takip ettiği Batı Dünyası karşısında varlık yokluk mücadelesi vermiştir.

Türk aydınlarının feryatları gök kubbede uzun süre yankılanmış, Türkçeyi ayaklarının üzerine dikmek için *Mustafa Kemal Atatürk*, 1932 yılında Türk Dil Kurumunu kurmuş, zamanın aydınlarının tamamına yakınına da yanına alarak 26 Eylül 1932'de Türk Dili Kurultayı'nı toplamıştır. Atatürk: "*Yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır*" diyerek Türkçenin gidişine yön vermiş, dilimizi bu karmaşadan kurtarmayı başarmıştır.

Atatürk'ün bu konuda verdiği mücadeleler çok çabuk unutulmuş, O'nun ölümünden kısa bir zaman sonra eski keşmekeşlik yeniden ortaya çıkmış ve Türkçe yeniden içinden çıkılması güç bir bataklığa sokulmuştur. Bu durum Türk aydınlarının feryatlarına ve bütün gayretlerine rağmen düzelmemiştir. Sonuçta Türkçenin bozulması, toplum ve devlet hayatının hemen her kesimine yansımış ve birinci derecede öncelikli sorun hâline gelmiştir.

Birinci derecede öncelikli sorunun en önemli konularından biri de basın ve sözlü yayınlarda Türkiye'deki yer isimlerinin yazılışı veya söylenişi ile ilgilidir. Türkiye'deki hemen her yerin binlerce yıl önceki yer isimleri bulunup yarış edercesine yayımlanmaktadır. Türkiye'deki yer adlarının yabancı biçimlerini yayımlamak için adeta fırsat aranmaktadır. Bu konuda ulusal dergi ve gazeteler, turist ve seyahat rehberleri en önde gitmektedirler. Gözden kaçan ve son yıllarda giderek artan bu çirkinliğe şöyle bir kısaca göz atmak gerekmektedir²:

1. Ulusal Dergi

Atlas (S. 62, Mayıs 1988)'ta: Aksu ve Dalaman Çayları arası, *Lykya* (s. 68); Behramkale, *Assas* (s. 68); Bodrum, *Halikarnassos* (s. 59); Efes, *Ephesos* (s. 59); Pamukkale, *Hierapolis* (s.69); ... (S. 102, Eylül 2001)'den: Sinop, *Sinope* (s. 49) ...

---

² İnceleyip örnek aldığımız dergi, gazete ve rehberlerin seçimi tamamen tesadüftür. Başkaları seçilseydi her hâlde çok şey değişmezdi. Bununla birlikte seçtiklerimiz arasında Sivas Valiliğinin hazırladığı *Sivas Rehberi* (Dervan Matbacılık, Ankara [tarihsiz]) de var idi. Adı geçen rehberde bu tür isimlere hiç rastlanmamıştır. Hassasiyetlerinden dolayı başta Sivas Valisi olmak üzere, emeği geçenleri kutluyor ve teşekkür ediyorum.

2. Gazeteler

a. Türkçe Gazeteler

Akşam: Orta Anadolu, *Kapadokya* (6.3.2002,9.3. 2002, s.3)...

Hürriyet: Truva, *Troia* (3.3.2002, s.15) ...

Milliyet: Kuruçeşme, *Avophos* (17.3.2002, s. 12); ...

Zaman: Samsun, *Amisos* (15.3.2002, s.14); ...

b. Yabancı Dille Yayın Yapan Gazeteler

İngilizce Gazete

Turkish Daily News'de: İstanbul Boğazı, *Bosporus* (7.12.1999, s. A3). Aynı gazeteninin bir başka sayısında: *Bosphorus* (8.12.1998, s. A8); Çanakkale Boğazı, *Dardanelles* (28.7.1999, s. B4); Karadeniz, *Black Sea*; (TDN, Arts and Culture, 28. 6.1998, s. 7); Akdeniz, *Mediterranean* (5.4.1988, s.A7); Van Gölü, *Lake Van* (5.4.1988, s. A7); Marmara Denizi, *Marmara Sea* (28.7.1999, s. B1); İstanbul, *Istanbul* (13.5.1998, s. A3). Gazetenin aynı sayısının A5 sayfasında İstanbul.. Bartın, *Bartın* (TDN, Arts and Culture, 28. 6.1998, s. 7); Kapadokya, *Cappadocia* (5.4.1988, s. A7); Efes (Selçuk) *Ephesus*; Bergama, *Pergamum*; Anadolu, *Anatolian, Anatolia* (22.2.1988, s. B8); Türkiye, *Turkey*; Ağrı Dağı, *Mount Ararat*; Didim, *Dydima*; Ağrı, *Agri*; İzmir, *Izmir*; Diyarbakır, *Diyarbakir*; Ege, *Aegean* (5.4.1988, s. A7); Trakya, *Thrace*; Truva, *Toray*; Bergama, *Pergamon*; Didim, *Didyma*; Pamukkale, *Heirapolis*; Toros Dağları, *Taurus Mointains*; (?) *Perge* (28.7.1999, s. B4); Turnalık, *Turnalik* (Ordu'da) (28.7.1999, s. B1); Halikarnas, *Halicarnassus*; Milas, *Mylasa* (13.9.1998, s. 17); Ankara, *Angora*; Atatürk Hayvanat Bahçesi, *Atatürk Zoo* (TDN, TP³, 22.3.1998, s. 21); Muş, *Mus* (TP, 24.5.1998, s. 18); Azerbaycan, *Azerbaijan* (13.5.1998, s.A3); Kıbrıs, *Cyprus* (TDN, Arts and Culture, 28. 6.1998, s.7); Çoruh Vadisi, *Çoruh Valley* (5.4.1988, s. A7); Dimçay Vadisi, *Dimçay Valley*; Dimçay Irmağı, *Dimçay River* (24.5.1988,s.A8); Elmalı Yaylası, *Elmalı Meadow*; Bektaş Yaylası, *Bektaş Meadow*; Semen Yaylası, *Semen Meadow*; Fırtına Vadisi, *Fırtına Vallay* (28.7.1999, s. B1); Topkapı Sarayı, *Topkapi Palace*; Dolmabahçe Sarayı, *Dolmabahçe Palace*; Çırağan Sarayı, *Çırağan Palace* (AC, 5.4.1998, s. 10), ...

---

³ *Turkish Probe*, *Turkish Daily News*'in pazar günleri çıkardığı ektir.

Aynı gazetenin bazı sayılarında doğru yazılan yer isimleri de bulunmaktadır: Sivas, Şarkışla, Sivrialan (TDN, 22.3.1998, s. B8); Kahraman Maraş, Alanya (TDN, 15.3.1998, s.A7); Bitlis, Giresun (TDN, 5.4.1988, s.A7); Sıraselviler Caddesi, Beyoğlu, Cihangir, (TDN, 22.2.1988, s. B8); Samanpazarı, Ulus, Tuna Caddesi, Ziya Gökalp Caddesi, Yüksel Caddesi, Kızılay, ... (TDN, 13.4.1997, s.A8), ...

Almanca Gazete

Türkische Allgemeine'de: İstanbul Boğazı, *Bosporus* (TA, Eylül 1998, s. 3); İstanbul, *Istanbul* (TA, Aralık 99, s.5); İzmit, *Izmit* (TA, Aralık 99, s.5); Anadolu, *Anatolien* (TA, Aralık 99, s.12); Kızıl Adalar, *Rote Inseln* (TA, Eylül 1998, s. 10); Süleymaniye Camii, *Süleymaniye Moschee* (TA, Aralık 99, s.12); Bayrampaşa, *Bayrampasa* (TA, Ekim 1999, s. 3); İmralı, *Imrali* (TA, Ekim 1999, s. 5); Azerbaycan, *Aserbaidshan* (TA, Ekim 1999, s. 19); Türkiye, *Türkei* (TA, Kasım 1998, s. 6); İzmir, *Izmir* (TA, Kasım 1998, s. 14); Topkapı Sarayı, *Topkapı Palast* (TA, Kasım 1998, s. 14); ...

3. Turist Rehberleri

Ankara and the Central Anatolian Region-Turkey (The Ministry of Turusm Republic Of Turkey, Ankara [Tarihsiz])'de: Ahi Evran Camii, *Ahi Evran Mosque*; Alaaddin Camii, *Alaaddin Mosque*; Amasra, *Amastris*; Amasya, *Amaseia*; Atatürk Çifliği, *Atatürk's Farm*; Atatürk Müzesi, *Atatürk Museum*; Çankırı, *Gangrea*; Divriği Ulu Camii, *Divriği Ulu Mosque*; Gazi Üniversitesi, *Gazi University*; Hacı Bayram Camii, *Hacı Bayram Mosque*; Kapadokya, *Cappadocia*; Porsuk Çayı, *Porsuk River*; Tokat Balıca Mağarası, *Balıca Cave*; Yeşilırmak, *Iris River*; ...

Ankara et La Région de L'Anatolie Centrde (République de Turque Le Ministère du Tourisme yay., Ankara 2001)'de: Ankara, *Angora*; Atatürk Müzesi, *Musé Atatürk*; Atatürk Orman Çiftliği, *La Fame de la Forêt d'Atatürk*; Çankırı, *Gangra*; Güvenpark, *Pare Güven*; Kapadokya, *Cappadoce*; Karadeniz, *Mer Noire*; Kocatepe Camii, *Mospuée Kocatepe*; Niksar, *Neccaesarea*; Zile, *Zela*; ...

Didim Turizm, Kış 2001-2002 (Didim Turuzm yay., Yer yok, 2001)'de: Aksu ve Dalaman Çayları arası, *Likya*; Antalya Ovası, *Pamfilya*; Ayvacık, *Assos*; Batı Karadeniz (Bolu Civarı), *Bitinya*; Orta Anadolu, *Kapadokya*; ...

Geniebe Das Leben ... İn der Turkei (Ankara 2001)'de: Akdeniz, *Mittelmeer*; Anıtkabir, *Atatürk's Mausoleum*; Ağrı, *Ararat*; Divriği Ulu Camii, *Divriği Ulu Moschee*; Efes, *Ephesus*; Ege Denizi, *Agaisches Meer*; Hattuşaş (Boğazköy), *Hettitischen Zeit*; İshak Paşa Sarayı, *İshak Paşa*

Palast; Karadeniz, Schwarzes Meer; Marmara Denizi, Marmarameer; Ölüdeniz, Totes Meer; Rumeli Hisarı, Burg Rumeli; Sumela Manastırı, Sumela Kloster; ...

Ordu-Turkey, (Ordu Turizm Müdürlüğü yay., Ankara [tarihsiz])'de: Çaka Kumsalı, *Coast of Çaka*; Çaybaşı Şelâlesi, *Waterfall of Çaybaşı*; Eskipazar Camii, *Mosque of Eskipazar*; Haznedarlar Konağı, *Mansion of Haznedarlar*; Kirazlıman Mahallesi, *District of Kirazlıman*; Kurul Kalesi, *Castle of Kurul*; Perşembe Yaylası, *Platue of Perşembe*; Ünye Kalesi, *The castle of Ünye*; Yasun Burnu, *Cape of Yason*; ...

Thermalbader und Thermen-Turkei (İstanbul 1998)'de: Akdeniz, *Mittelmeer*; Ege Denizi, *Agais*; Karadeniz, *Schwarzes Meer*; Marmara Denizi, *Mermarameer*; ...

Türkei Ankara und Zentralanatolien (Türkische Republik Ministerium Für Tourismus, İstanbul 1992)'den: Atatürk Evi, *Atatürks Haus in Ankara*; Kapadokya, *Kappadokien*; Karadeniz, *Schwarzes Meer*; ...

Görüldüğü gibi elde edebildiğimiz kaynaklarda Türkiye'deki yer isimlerinin yazılması konusunda son derece karışık ve ilkesiz bir yol izlenmektedir. Hatta bu konuda yanlışın doğru sayıldığı, doğrunun eleştirildiği bir anlayış yaygınlaşmak üzeredir.

Türkiye'deki yer isimlerinin yabancı dillerdeki ve binlerce yıl önceki karşılığını yazmanın amacı ne olabilir? Bu soruya şöyle bir cevap arayalım:

- a. Yabancılar Türkiye'yi tanıtıp sevdirmek,
- b. Yabancılar hoş görünmek,
- c. Türklerin vatanını Türklere tanıtmak(!),
- ç. Çağdaşlaşmak... Bunların hiçbiri cevap olamaz. Çünkü:

Yabancılar zaten Türkiye'yi çok seviyor(!). Türkçe isimleri ile daha çok seveceklerinden asla şüphe edilmemelidir.

Niyet Türklere vatanını tanıtmaksa, boşa kürek çekilmektedir. Türkler Türkiye'ye geldiğinde yer isimleri konusunda yukarıda görülen şekilde hareket etselerdi şimdiye kadar bu coğrafyada bir Türk bile kalamazdı.

Yer isimlerinin bu şekilde yazılışı çağdaşlaşmak adına yapılıyorsa yanlış bir uygulama olduğu rahatlıkla söylenebilir. Binlerce yıl önce ölmüş medeniyetleri takip etmek, binlerce yıl önceki yer isimlerini canlandırmaya çalışmak hiçbir şekilde çağdaşlaşmak olamaz.

Yer isimleri, insanın coğrafya ile bütünleşmesinin işaretidir. İnsanın coğrafya ile çok çeşitli ilişkileri sonucunda ortaya çıkar. Bir veya birkaç kelimedir: *Çanakkale Boğazı, Hasan Dağı, Ağrı Dağı, Anıtkabir*'de olduğu

gibi zamanla manevî manalarla zenginleşir ve bu bir veya birkaç kelime çok şey anlatır, çok şey ifade eder.

Bunlar içerisinde öyle yerler var ki Türkler onların ismini kanlarıyla yazmışlardır: *Çanakkale Boğazı, İzmir, İstanbul Boğazı, ...* Buraların ismi asla *Dardenelles, Izmir, Bosphorus/Bosphorus*; ... biçiminde yazılamaz.

Bunlar içerisinde öyle yerler vardır ki Türkler onların isimlerini emek, alın teri ve sanatlarıyla yazmışlardır: *Süleymaniye Camii, Divriği Ulu Cami, Topkapı Sarayı, ...* bunlardan bazılarıdır. Hiç kimse bunların ismini *Süleymaniye Moschee, Divriği Ulu Moschee, Topkapı Palast* biçiminde yazmaya hakkı yoktur.

Bu sorumsuzluk, Türkçe konusunda bütün zamanların en büyük mücadelelerinden birini veren Atatürk'ün evinin hatta mezarının isminin kirlenmesine kadar gitmiştir: *Atatürk Mausoleum, Atatürk Zoo, Muse Atatürk, La Fame de la Forêt d'Atatürk...*

Dahası, öyle yerler vardır ki onlar Türkün namusudur: *Ağrı Dağı* gibi. Onu hiç kimse *Ağrı Dağı*'ndan başka türlü yazamaz. Yazarsa sonu hiç iyi olmaz.

Özel isimler bütün dillerde ait olduğu dilin imlâsına göre yazılır. Tek örneklik arz etmek zorundadır. Özel isimlerin içerisinde yer isimleriyle beraber şahıs isimleri de girmektedir. Şahıs isimleri ait olduğu dilin imlâsıyla yazıldığına göre yer isimleri niçin değiştirilmektedir?

Konuya bir de diğer taraftan bakalım. Türkçe şahıs isimlerinin de yabancı dillerdeki karşılığı yazılacak olsa ortaya çıkacak duruma kim gülmez?

Yabancı dille yazılan metinlerde Türkiye'deki yer isimlerinin nasıl yazılacağı *İmlâ Kılavuzu*'nda özel olarak belirtilmemiştir. Fakat "*Lâtin yazı sistemi kullanılan dillerdeki özel adlar özgün imlâsıyla yazılır.*"⁴ ifadesi konumuzu içeriyor gözükmektedir. Kuraldan sonra *New York, Byron, Nice, Rio de Janerio, ...* örnek olarak verilmiştir. Bu isimlerin telâffuzu Türkler için zordur. Yine de özel isimlerinin yazılışında özgün imlânın esas alınması benimsenmiştir. Bir Türk için geçerli olan kural, bizim ülkemizin bir yerinin ismini yazanlar için de geçerli olmalıdır.

Bütün bunları plânlı bir oyunun parçası mı, yoksa büyük bir ihmalin ürünü müdür? Bu sorunun cevabını okuyuculara bırakıyorum.

---

⁴ *İmlâ Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu yay., Ankara 1996, s. 48.

Bu hatalı uygulamanın kolay kolay önlenemeyeceği açık olduğuna göre yeni hazırlanacak *İmlâ Kılavuzu*'nda konuya muhakkak yer verilmelidir. Ayrıca bir an önce yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu uygulama ister hata olsun ister ihmal olsun, bir an önce ortadan kaldırılmalıdır.

Türkiye'deki yerlerin binlerce yıl önceki isimlerini yazmanın hiçbir haklı gerekçesi olamaz. Bu konudaki bütün mazeretler, mazeret ortaya koyanı küçültür. Ayrıca bu konudaki mazeret, maskenin düşmesi demektir.

Türkiye'yi Türk'e yabancılaştırıp, yabancılara yaklaştırmaya kimsenin hakkı yoktur. ...